

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Навчально-практичний посібник

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Петкова Сергія Валерійовича*

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ – 2024

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права»
(Протокол № 9 від 25.04.2024 р.)*

Рецензенти:

Микитюк Микола Андрійович — доктор юридичних наук, професор,
професор спеціальної кафедри № 1, Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Чубенко Антон Григорович — доктор юридичних наук, професор,
заступник начальника, Полтавська обласна військова адміністрація.

Авторський колектив:

Беспалько А. О., Джус О. А., Ковальський В. С., Макарова Т. П.,
Пасіка С. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В.

Захист прав військовослужбовців та членів їх сімей: навч.-практ. посіб. / за заг.
ред. С. В. Петкова, Київ: Юрінком Інтер, 2024. 428 с.

ISBN 978-966-667-857-0

Навчально-практичний посібник підготовлено відповідно до вимог сьогодення. Він є результатом системного аналізу нормативно-правової бази з питань соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей. У посібнику представлені для розгляду основні нормативно-правові акти, що регулюють питання соціального захисту військовослужбовців в умовах правового режиму воєнного стану. Видання спрямоване на забезпечення професіоналізації Збройних Сил України та інших складових сил оборони, їх підготовку, врегулювання соціальних проблем військової служби, аналіз правового забезпечення належних правових, матеріальних та соціальних умов для військовослужбовців, членів їх сімей та осіб, звільнених з військової служби під час трансформації систем керівництва силами оборони, управління військами (силами) на основі принципів і стандартів НАТО.

Видання стане в пригоді, перш за все, офіцерам, які здійснюють соціально-правову роботу в Збройних Силах України, курсантам, які опановують знання у визначеній сфері, соціальним працівникам, військовим, які проходять службу або звільнились, та членам їх родин, а також фахівцям органів, що надають соціальну допомогу, волонтерам і всім, хто цікавиться правом, соціальною роботою, соціологією, психологією та військовими науками.

Посібник є унікальним комплексним виданням, створеним для забезпечення всебічної підтримки військовослужбовців Збройних Сил України, ветеранів та членів їхніх родин. У ньому зібрано актуальну інформацію з широкого кола питань, що стосуються фінансових, правових та психологічних аспектів військової служби. Фінансовий блок посібника детально роз'яснює порядок нарахування та виплати грошового забезпечення, одноразової грошової допомоги при звільненні, а також інші питання грошового забезпечення військових. Юридична частина містить перелік підстав для звільнення через сімейні обставини та поважні причини, а також аналіз судової практики захисту прав військовослужбовців.

Окрему увагу приділено психологічній підтримці військовослужбовців. Читачі ознайомляться з ефективними методами психологічного консультування, управління стресом та травмою, реабілітації після бойових дій, роботи з посттравматичним стресовим розладом. Цінні поради надаються як для самих військовослужбовців, так і для членів їхніх родин.

УДК 34:[364.6-7:355.01-057.36]](477)(072)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого Forest Stewardship Council®

ISBN 978-966-667-857-0

© Колектив авторів, 2024
© Юрінком Інтер, 2024

Зміст

Розділ I

Система прав військовослужбовців та членів їх сімей 7

1. Захист права на життя	11
2. Право на рівність	11
3. Право на свободу	13
4. Право на справедливий судовий розгляд, безстороннє слухання у суді та засоби правового захисту	14
5. Право на свободу думки, совісті, віросповідання та переконань	16
6. Право на свободу від катувань та інших проявів жорстокого, нелюдського чи принижуючого людську гідність поводження або покарання	17
7. Право на свободу думки та самовираження	18
8. Право на мирні зібрання або протести	18
9. Соціально-економічні права військовослужбовців та членів їх сімей в національній адміністративно-правовій системі	20
9.1. Право на належне грошове забезпечення	20
9.2. Право на соціальну та професійну адаптацію	22
9.3. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу	23
9.4. Право на безоплатну психологічну допомогу	24
9.5. Право військовослужбовців на догляд за дитиною	25
9.6. Право військовослужбовця на забезпечення жилими приміщеннями	26
9.7. Право на звільнення від штрафних санкцій та пені за невиконання зобов'язань	28
9.8. Право військовослужбовців на пенсійне забезпечення	29
9.9. Право військовослужбовців на відшкодування заподіяної шкоди	30
9.10. Право на правничу допомогу	30

9.11. Право на оскарження неправомірних рішень та дій . .	32
10. Право на працю та рівні права громадян у соціально-економічній сфері гарантуються Кодексом законів про працю України	33
10.1. Захист від незаконного звільнення або переміщення по службі	35
10.2. Право на матеріальну допомогу в разі звільнення та одноразова грошова допомога в разі звільнення у визначених випадках	36
10.3. Виплати, пов'язані з проходженням служби. Підйомна допомога	38
10.4. Одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності	40
10.5. Службовий час та час на відпочинок	41
10.6. Право на відпустки військовослужбовців; право військовослужбовців на продовольче та речове забезпечення.	41
10.7. Рівні права та можливості жінок і чоловіків під час проходження військової служби	42
10.8. Право на дострокове присвоєння військових звань . .	42
11. Пільги військовослужбовцям та членам їх сімей, соціальні гарантії прав членам сімей військовослужбовців . .	43
12. Громадянські, політичні, релігійні та культурні (освітні) права та особливості реалізації під час дії воєнного стану громадянських прав і свобод військовослужбовців.	45
13. Особливості захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей	48
13.1. Порядок подання звернень, заяв, скарг військовослужбовцями та членами їх сімей	50
13.2. Процесуальний порядок оскарження рішень у справах щодо захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей	54
13.3. Особливості розгляду судових справ щодо військовослужбовців та членів їх сімей в умовах воєнного стану.	62

Розділ II

Законодавче регулювання соціального захисту

військовослужбовців та членів їх сімей 73

Закон України «Про соціальний і правовий захист
військовослужбовців та членів їх сімей»
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992,
№ 15, ст. 190) 75

Закон України «Про статус ветеранів війни,
гарантії їх соціального захисту»
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993,
№ 45, ст. 425) 156

Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб,
звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992,
№ 29, ст. 399) 239

Наказ Міністерства соціальної політики України
(від 11 квітня 2024 року № 175-Н)
«Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги
соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей
та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг» 306

Постанова Кабінету Міністрів України
(від 1 червня 2020 р. № 449)
«Про затвердження Порядку проведення моніторингу
надання та оцінки якості соціальних послуг» 335

Розділ III

Питання – відповіді щодо соціального і правового

захисту військовослужбовців та членів їх сімей 345

Розділ IV

Судова практика у справах захисту соціальних прав

військовослужбовців та членів їх сімей 383

Розділ V

Національне законодавство України

щодо захисту соціальних прав військовослужбовців

та членів їх сімей 417

РОЗДІЛ І

СИСТЕМА ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Об'єктом захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей, як правило, є визначені в законодавстві права та обов'язки, сукупність яких складає певну систему благ та інтересів. Держава створює соціальний захист їх прав. Тому під соціальним захистом військовослужбовців слід розуміти «діяльність (функцію) держави, спрямовану на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності та статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі».

Наявність активних бойових дій, оголошення воєнного стану, тимчасова окупація значної території країни, процеси її деокупації делегують пряму нагальну необхідність надання соціальних гарантій учасникам бойових дій, членам їх сімей, пораненим військовослужбовцям, а також сім'ям, члени яких загинули під час проведення бойових дій, зокрема у частині практичного поліпшення фінансово-матеріального стану зазначених категорій осіб.

Для належного законодавчого врегулювання питань захисту прав військовослужбовців та їх сімей необхідно враховувати міжнародний досвід із цього питання, використовувати напрацювання інших країн у цій сфері, особливо враховуючи євроатлантичні вектори організації ЗСУ, впровадження протоколів і стандартів НАТО у мілітарну систему України. А також враховуючи намір країни до інтеграції з ЄС й іншим цивілізованим світом.

Функції держави – це основні напрями її діяльності, в яких знаходять свій вираз, власне, сутність держави, її завдання і цілі і якими зумовлена робота всього державного апарату та кожного з його окремих органів.

Відповідно до ст. 1 Конституції України «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Саме соціальна сутність держави визначає, за будь-яких політичних і економічних умов, одним із головних її завдань, обов'язків всебічне забезпечення соціальних прав громадян, у тому числі й тих, що проходять військову службу в Збройних Силах й інших військових формуваннях України та членів їх сімей. Соціальний захист військовослужбовців, як функція держави, має забезпечити повноту реалізації військовослужбовцями та членами їх сімей

всього обсягу соціальних прав з урахуванням особливостей їх правового статусу.

Структура правового статусу військовослужбовців включає загальну (статус людини і громадянина), спеціальну (сукупність загальних військовослужбових прав і обов'язків), особливу (комплекс специфічних рис, які характеризують правовий стан відповідних категорій військовослужбовців залежно від військових звань, посад тощо) та особистісну (особливості правового стану окремого військовослужбовця) частини. В правовому статусі військовослужбовця мають поєднуватися права, свободи, обов'язки людини, громадянина і, власне, військового. Останнє допускає можливість обмежень військовослужбовців в правах і свободах людини (громадянина), які обумовлені специфікою військової служби. Тому забезпечення реалізації конституційних прав і свобод військовослужбовців вимагає чіткого дотримання законності щодо можливих обмежень у цих правах, які, в свою чергу, можуть застосовуватися лише з легітимною метою і лише у випадках, в обсязі і в порядку, передбачених в законодавстві.

Військовослужбовці перебувають під захистом держави й мають усю повноту прав і свобод, закріплених Конституцією України. Діяльність військовослужбовців під час відбиття збройної російської агресії пов'язана з високим ризиком для життя та здоров'я. Водночас держава у цей період має максимально забезпечити соціальні гарантії військовослужбовців, передбачені законодавством України.

Соціальні і правові гарантії військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей реалізуються через встановлену в Україні єдину систему правового та соціального захисту з урахуванням грошового, матеріального та інших видів забезпечення відповідно до їхньої посади, військового звання, кваліфікації, тривалості та умов військової служби.

Система законодавства України щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей базується на міжнародних нормативно-правових актах, які ратифіковані Верховною Радою України, та на національних нормативно-правових актах, заснованих на Конституції України.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені більш високі

2. Право на рівність

норми щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, ніж ті, що містить законодавство України, то застосовуються норми міжнародного договору.

Основні міжнародні нормативно-правові акти в сфері захисту про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей це:

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (прийнята у Римі 4 листопада 1950 р.);

Європейська Конвенція з прав людини;

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.);

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.);

Загальна декларація прав людини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.).

1. Захист права на життя

Заборона крайнього ступеня дідівщини; ведення слідства щодо справ про загибель військовослужбовців за невстановлених обставин на території військових частин або під час несення військової служби.

Стаття 2 Європейської конвенції прав людини вказує на те, що: Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

Стаття 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Стаття 3 Загальної Декларації прав людини: Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

2. Право на рівність

Йдеться про заборону дискримінації при взаємодії з жінками, представниками релігійних та етнічних меншин; сексуальні домагання. Стаття 14 Європейської Конвенції з прав людини (заборона дискримінації).

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою.

Стаття 3 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (рівні права для чоловіків і жінок). Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими й політичними правами, передбаченими в цьому Пакті.

Стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (рівність усіх перед судом та трибуналом). Всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону.

Стаття 1 Загальної Декларації прав людини (свобода і рівність). Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2 Загальної Декларації прав людини (заборона дискримінації). Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Стаття 7 Загальної Декларації прав людини (всі люди рівні перед законом). Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.